

Fjodor Dostojevskij

Bröderna Karamazov

En ny översättning av Patrik Bergman

Innehåll

Mitt tack	3
Översättarens kommentarer	5
Personregister	6
Från författaren	8
DEL 1	10
Bok 1: Historien om en liten familj	10
Kapitel 1: Fjodor Pavlovitj Karamazov	10
Kapitel 2: Han skickar bort sin äldste son	14
Kapitel 3: Det andra äktenskapet och de andra barnen	17
Kapitel 4: Den tredje sonen - Alyosha	24
Kapitel 5: Staretserna	32

Mitt tack

Jag vill tack följande personer som varit en oerhörd hjälp i mitt arbete.

**Till Vincent och Arwen
och Bo Bergman, min älskade far**

Översättarens kommentarer

Det finns två stora svenska översättningar av denna bok, som jag alltid är evigt tacksam för: Ellen Rydelius och Staffan Dahl. Utan deras pionjärskap hade jag aldrig tagit mig för detta. Samtidigt finns det en rad engelska översättningar som verkligen fått mig att förstå hur krångligt och fascinerande det är att översätta Dostojevskij: Ignat Avsey, Andrew MacAndrew, och Ralph E. Matlaw är de som hjälpt mig bäst. Ignat Avsey uttryckte det vi alla känner:

Ordet 'elegant' är verkligen inte tillämpligt på Dostojevskijs stil.

Han bryter mot varje regel för grammatik, syntax och interpunktion; hans ordförråd är fullt av ovanliga ord, till och med ett som han själv introducerade i språket, stushevatsya (att försiktigt försvinna ur existens); kort sagt sträcker han sitt eget språk till dess yttersta gränser och utnyttjar dess potential till fullo, som en skicklig gymnast som inte lämnar någon del av golvytan oanvänd.

Det finns således inget "rätt" sätt att översätta Bröderna Karamazov. Allt blir varje översättares kreativa tolkning av ett episkt mästerverk.

Personregister

FJODOR PAVLOVITJ Karamazov, godsägare

Adelaida Ivanovna, född Miusova, hans första fru

DMITRIJ Fjodorovitj Karamazov (även Mitya, Mitenka, Mitka och Mitry), hans son från första äktenskapet

Sofja Ivanovna, hans andra fru

IVAN Fjodorovitj Karamazov (Vanja, Vanechka), hans äldste son från andra äktenskapet

Aleksej Fjodorovitj Karamazov (ALJOSJA, Aljosjenka, Aljosjka, Aljosjehka, Ljosjehka), hans yngre son från andra äktenskapet

Pjotr Aleksandrovitj MIUSOV

Pjotr Fomitj KALGANOV

GRIGORIJ Vasiljevitj Kutuzov

Marfa Ignatjevna, hans fru

LIZAVETA Smerdjasjtjaja

Pavel Fjodorovitj SMERDIAKOV

KATERINA IVANOVNA Verkhovtseva (Katja, Katenka, Katka)

Agrafena (Agrippina) Aleksandrovna Svetlova, GRUSJENKA (Grusja, Grusjka)

MATRENA, hennes kokerska

Katerina Osipovna KHOKHLAKOVA

LISE, hennes dotter

HERZENSTUBE, läkare

Starets ZOSIMA

Fader THERAPON

Mikhail (Misja) Osipovitj RAKITIN (Rakitka, Rakitushka), seminarist

MAKSIMOV (Maksimusjka), en godsägare

Nikolaj Iljitj SNEGIRJOV, STABSKAPTEN

MIKHAIL MAKAROVITJ (Makarych*) Makarov, polischef

NIKOLAJ PARFENOVITJ, undersökningsdomare

IPPOLIT KYRILLOVITJ, åklagare

MAVRIKIJ MAVRIKIJEVITJ (Mavrikych*), distrikts polistjänsteman

FETJUKOVITJ, försvarsadvokat

Sannerligen, sannerligen säger jag er: Om inte vetekornet faller i jorden och dör, förblir det ensamt. Men om det dör, bär det rik frukt.

Johannes 12:24

Från författaren

Redan när jag börjar berätta livshistorien om min hjälte, Aleksei Fjodorovitj Karamazov, känner jag mig något förvirrad. Anledningen är denna: även om jag refererar till Aleksei Fjodorovitj som min hjälte, vet jag mycket väl att han på intet sätt är en stor man, och jag förutser oundvikliga frågor som: Vad gör denne Aleksei Fjodorovitj så speciell; varför har du valt honom som din hjälte? Vad exakt har han gjort? Vem har hört talas om honom, och i vilket sammanhang? Varför ska jag, läsaren, spendera min tid på att studera hans livshistoria?

Den sista frågan är den viktigaste, och allt jag kan säga är: kanske kommer du att upptäcka det själv genom romanen. Men tänk om mina läsare läser romanen och misslyckas med att förstå, misslyckas med att hålla med om att det finns något anmärkningsvärt med min Aleksei Fjodorovitj? Jag säger detta eftersom det tyvärr är precis vad jag förutser. För mig är han anmärkningsvärd, men jag tvivlar starkt på om jag kan övertyga läsaren om detta. Poängen är att han, på sätt och vis, är en handlingsmänniska, men en av obestämd karaktär, vars uppdrag är odefinierat.

Det vore dock märkligt i tider som dessa att förvänta sig att finna klarhet i någon. En sak är dock obestridlig: han är en udda, för att inte säga excentrisk, figur. Men udda och excentrisk, långt ifrån att dra till sig uppmärksamhet, är snarare beräknat att undergräva rykten, särskilt i en tid när alla strävar efter att förena det disparata och att finna någon form av gemensam mening i vår universella kaos. Och i de flesta fall är den excentriske själva essensen av individualitet och isolering, eller hur?

Skulle du dock inte hålla med om denna sista tes och svara, 'Det är inte så', eller 'inte alltid så', då skulle jag kanske kunna känna mig uppmuntrad över betydelsen av min hjälte, Aleksei Fjodorovitj. För inte bara är en excentriker 'inte alltid' en man vid sidan av och isolerad, utan tvärtom kan det vara han i synnerhet som ibland representerar själva essensen av sin epok, medan andra av hans generation, av vilken anledning som helst, driver planlöst i vinden.

Nu skulle jag inte ha ägnat mig åt dessa tråkiga och dunkla förklaringar, jag skulle helt enkelt ha fortsatt med min berättelse, utan någon inledning—om de gillar den, kommer de att läsa den—men problemet är, jag har en livshistoria och två romaner. Den andra romanen * är den huvudsakliga; den handlar om min hjältes handlingar fram till nutid.

Men handlingen i den första romanen äger rum så länge som tretton år tillbaka i tiden, och är inte så mycket en roman som ett enda avsnitt i min hjältes tidiga ungdom. Jag kan inte avstå från denna första roman, för då skulle mycket av den andra romanen bli obegriplig. Detta förvärrar bara mitt ursprungliga problem: för om jag, biografen, finner en roman överflödigt för en sådan anspråkslös, odefinierad hjälte, hur kan jag då möjligtvis producera två, och rättfärdiga en sådan förmätenhet från min sida?

Eftersom jag inte kan hitta en lösning på dessa problem, vågar jag lämna dem olösta. Naturligtvis kommer den skarpsinnige läsaren för länge sedan ha upptäckt att det var precis vad jag hade i åtanke från allra första början, och han kommer bara att bli irriterad på mig för att jag slösade så mycket dyrbar tid på så många irrelevanser. Till detta kan jag svara mycket precist: Jag slösade all den dyrbara tiden på dessa irrelevanser, för det första, av artighet, och för det andra, av list—åtminstone kan folk nu inte vända sig om och säga: Han varnade oss inte ens! Hur som helst, givet den grundläggande enheten i helheten, är jag glad att min roman naturligt har delats upp i två berättelser: när läsaren har bekantat sig med den första berättelsen, kommer han att själv avgöra om det är värt att ta sig an den andra. Självklart är ingen skyldig; vem som helst är fri att stänga boken

efter två sidor av den första berättelsen och aldrig öppna den igen. Men det finns läsare som är så samvetsgranna att de utan tvekan vill läsa till slutet för att inte begå något felaktigt omdöme: alla våra ryska kritiker, till exempel, är av sådan sort. Därmed känner jag mig redan lättad i mitt eget sinne med avseende på dessa noggranna och samvetsgranna läsare, för jag har försett dem med den mest legitima ursäkten för att överge min berättelse efter det första avsnittet av romanen. Så mycket för inledningen. Jag håller helt med om att den är överflödigt, men eftersom den redan är skriven, får den stå kvar.

Och nu till saken.

DEL 1

Bok 1: Historien om en liten familj¹

Kapitel 1: Fjodor² Pavlovitj Karamazov

Aleksej Fjodorovitj Karamazov var den tredje sonen till Fjodor Pavlovitj Karamazov, en godsägare i vårt distrikt, som var mycket välkänd på sin tid (och som än idag är ihågkommen här) på grund av sin våldsamma och mystiska död, som inträffade för exakt tretton år sedan. En händelse som jag kommer att återkomma till längre fram. Just nu ska jag bara säga några ord om denne "godsägare" (som vi brukade kalla honom, trots att han knappt någonsin bodde på sitt gods under sin livstid) och om vilken märklig typ³ han var, men ändå inte ovanlig. Han var en av dessa individer som inte bara var fördärvade och moraliskt nedgångna, utan också helt inkompetenta – en sådan där förvirrad typ som ändå på något sätt lyckas sköta sina affärer skickligt, men inget annat.

Fjodor Pavlovitj, till exempel, började med två tomma händer; som en obetydlig godsägare brukade han titta måltider hos andra och nöjde sig med att vara en parasit, men vid sin död hade han lyckats samla ihop hela hundra tusen rubel i reda pengar. Och trots detta förblev han under hela sitt liv en av de mest förvirrade galningarna i hela vårt distrikt. Jag upprepar: det handlade inte om dumhet; de flesta av dessa galningar är ganska smarta och listiga – men det är en speciell sorts förvirring, en särskild rysk variant av den.

Han var gift två gånger och hade tre söner: den äldste, Dmitrij Fjodorovitj,⁴ från sitt första äktenskap, och de två andra, Ivan och Aleksej, från sitt andra. Fjodor Pavlovitjs första hustru kom från den ganska förmögna och ansedda adelsfamiljen Miusov, som också var godsägare i vårt distrikt. Hur det kom sig att en ung kvinna med hemgift, dessutom vacker och intelligent – en kombination som inte är ovanlig i vår generation och som även kunde hittas i tidigare generationer – kunde gifta sig med en sådan "värdelös nolla", som alla kallade honom, tänker jag inte gå in på i detalj. Jag kände en ung

---

¹ Terras: Det ryska ordet "семейка" (semejka), diminutiv av "семья" (sem'ja), "familj", har en lätt ironisk klang här, vilket snart blir tydligare.

² Namnen som Dostojevskij gav sina huvudpersoner är talande. Fjodor: Rysk variant av "Theodore" (betyder "Guds gåva"), vilket är stor humor.

³ Berkeley: "Distraherad" är ett bra sätt att beskriva fadern. Det finns sätt att undvika att bekymra sig över problemet med vad det innebär att vara människa och att man måste leva sitt liv på ett eller annat sätt. Han håller sig distraherad från de stora frågorna i livet genom att dricka, jaga kvinnor och spela pajas.

⁴ Dmitrij kommer från den antika grekiska militära hjälten Demetrius, med tillnamnet Poliorcetes (städernas förstörare).

dam från den "romantiska" generationen för inte alltför länge sedan, som efter att ha varit mystiskt förälskad i flera år i en viss herre – en man som hon när som helst utan svårighet hade kunnat gifta sig med – plötsligt bröt förbindelsen. Hon uppfann alla möjliga oöverstigliga hinder för sig själv och en stormig natt kastade hon sig från en hög, brant klippa ner i en ganska djup och strid flod, där hon omkom, driven av sina egna nycker i ett försök att efterlikna Shakespeares Ofelia.⁵ Om denna klippa, som hon länge hade utsett och dragits till med en slags tvångsmässig fascination, inte hade varit så pittoresk, och om där istället bara hade funnits en platt och alldaglig strand, kanske självmordet aldrig skulle ha inträffat. Detta är en sann historia, och det är rimligt att anta att liknande fall inte har varit ovanliga i det ryska livet under de senaste två eller tre generationerna.

På samma sätt var Adelaida Ivanovna Miusovas handling utan tvekan ett eko av främmande influenser och ett uttryck för irritationen hos ett fångslat sinne.⁶ Kanske ville hon hävda sin kvinnliga självständighet, göra uppror mot sociala konventioner och sin familjs och släktingars despotism, medan hennes fantasi övertygade henne, om än bara för ett ögonblick, att Fjodor Pavlovitj, trots sitt rykte som parasit, ändå var en av de mest djärva och skarpsinniga männen i denna övergångsperiod till något bättre, medan han i själva verket bara var en elak clown och inget mer. Det pikanta låg också i att affären involverade en rymning, vilket verkligen tilltalade Adelaida Ivanovna. Vid denna tidpunkt var Fjodor Pavlovitj helt inställd på att förbättra sin sociala ställning på vilket sätt som helst. Att gifta in sig i en bra familj och få en rejäl hemgift var mycket lockande för honom. Vad gäller ömsesidig kärlek verkar den inte ha existerat alls – varken från brudens eller hans sida, trots Adelaida Ivanovnas skönhet. Detta var kanske ett unikt fall i Fjodor Pavlovitjs liv, en livslång hedonist som annars alltid var redo att kasta sig över vilken kvinna som helst som visade minsta intresse. Hans hustru råkade emellertid vara den enda kvinnan i hans liv som helt misslyckades med att väcka någon som helst passion hos honom.

Så snart Adelaida Ivanovna hade rymt insåg hon omedelbart att hon föraktade sin man, och inget mer. Konsekvenserna av deras äktenskap blev därför snabbt tydliga. Trots att Adelaidas familj ganska snart försonades med situationen och skänkte hemgiften till henne, blev livet mellan makarna extremt kaotiskt, fyllt av ständiga bråk och scener. Det ryktades att den unga hustrun i dessa gräl visade en ojämförligt större värdighet och generositet än sin man, som man senare fick veta hade lurat av henne varenda kopek av de tjugofem tusen rubel hon hade fått, så att dessa tusentals pengar var förlorade i djupa vatten och aldrig kunde bärgas. Han gjorde många och envisa försök att

---

⁵ Ofelia är en karaktär i Shakespeares "Hamlet" som drunknar i en flod efter att ha blivit galen av sorg. Hennes tragiska öde har blivit en symbol för romantisk kärlek och självdestruktivt beteende i litteraturen.

⁶ Hämtat utan citattecken av Dostoyevskij från Mikhail Lermontovs dikt "Do Not, Do Not Believe Yourself" (1839). Bokstavligen "раздражение плененного ума", vilket på engelska blir "the irritation of a captive mind".

överföra äganderätten till byn och det ganska fina stadshuset, som hade ingått i hemgiften, till sitt eget namn. Han skulle med all sannolikhet ha lyckats, eftersom hans ständiga och skamlösa tiggande och smicker väckte en sådan känsla av avsky och motvilja hos hans hustru, och hon var så utmattad och angelägen om att få vara i fred, om inte hennes familj lyckligtvis hade ingripit för att stoppa skurken i hans framfart.

Det är allmänt känt att det ofta förekom fysiska slagsmål mellan makarna, men enligt legenden var det inte Fjodor Pavlovitj som slog, utan Adelaida Ivanovna – en hetlevrad, modig kvinna med mörk hy och anmärkningsvärd fysisk styrka.⁷ Till slut övergav hon huset och rymde från Fjodor Pavlovitj med en seminarist-lärare som höll på att dö av fattigdom,⁸ och lämnade Fjodor Pavlovitj med den treåriga Mitja i hans händer. Fjodor Pavlovitj satte genast upp ett regelrätt harem i huset och gav sig hän åt de vildaste fylleslag, och under pauserna mellan drabbningarna reste han runt i nästan hela guvernementet och beklagade sig tårögt för alla om hur Adelaida Ivanovna hade lämnat honom. Han avslöjade dessutom detaljer om deras äktenskap som vilken annan man som helst skulle ha skämts över att dela med sig av.

Det mest märkliga var att han verkade njuta av, och till och med känna sig smickrad av, att spela rollen som den bedragna maken. Han tog varje tillfälle att överdriva och utsmycka detaljerna om sin kränkning. "Nå, Fjodor Pavlovitj," retades folk, "vem som helst skulle kunna tro att du blivit befördrad, du verkar så nöjd trots all din sorg." Många sa att han trivdes i rollen som narr och att han medvetet låtsades att inte märka hur löjlig hans situation var, allt för att öka den komiska effekten. Och ändå, vem vet, kanske trivdes han verkligen i rollen som narr. Till slut lyckades han spåra upp sin rymling. Den stackars kvinnan hade åkt till Petersburg med sin seminarielärare och där kastat sig in i ett liv av total frigörelse. Fjodor Pavlovitj började genast förbereda sig för att resa till Petersburg – varför? Han visste naturligtvis inte ens själv. Han skulle kanske ha åkt, men efter att ha fattat beslutet ansåg han sig ha rätt att, för att stärka sig inför resan, kasta sig in i ännu en period av hänsynslöst drickande⁹.

---

⁷ Terras och andra lyfter fram det som på engelska kallas 'foreshadowing' dvs. att vi kan ana vad som kommer senare – ett vanligt litterärt grepp hos Dostojevskij, speciellt i Bröderna Karamazov. Här får vi en aning om varifrån hennes son Dmitri får samma remarkabla styrka.

⁸ Teologistudenter, ofta från lägre samhällsklasser och skildrade som rebeller eller revolutionärer, framhäver Dostojevskijs socioekonomiska teman. Omnämmandet av att vara "på väg att dö av fattigdom" understryker den dystra verklighet de mötte.

⁹ Terras: Originalen har en parallell mellan denna passage (bokstavligen "Han kastade sig in i ännu en period av hänsynslöst drickande") och Adelaida Ivanovnas "kastade sig" in i ett liv av fullständig frigörelse. Verbet *pustit'sia*, "att överge sig själv, att låta sig gå," används för att beskriva båda föräldrarna till Dmitrij. Han kommer att göra samma sak senare.

Det var just då som familjen fick nyheten om hans frus död i Petersburg. Hon hade dött plötsligt, någonstans på en vind, enligt vissa av tyfus, enligt andra av svält. Fjodor Pavlovitj fick nyheten om hennes död när han var berusad; det sägs att han sprang ut på gatan, lyfte sina händer mot himlen i glädje och ropade: "Herre, nu låter du din tjänare gå hem i frid."¹⁰ Andra säger att han grät som ett barn, så hjärtskärande att det var smärtsamt att se på, trots all den avsky man kände för honom. Det är mycket möjligt att båda berättelserna är sanna – att han både gladdes åt sin befrielse och grät över sin befriare, samtidigt.¹¹ I de flesta fallen är människor, till och med skurkar, mycket mer naiva och godhjärtade än vi tror. Och vi själva också.¹²

---

¹⁰ Lukas 2:29 ("Nunc dimittis"): Herre, nu låter du din tjänare gå hem i frid, så som du har lovat. Löftet har hållits, Fjodor vill bli fri.

¹¹ Terras: Första exemplet på Dostoyevskys dubbelbottnade psykologi med paradoxer, där motsägande sanningar kan existera samtidigt. Något som blir centralt för karaktärernas inre liv genom romanen.

¹² Harvard lyfter fram berättaren igen som nu säger att i de flesta fall är människor mycket mer naiva och rättframma än vi tror. Men det som berättaren ger oss som exempel här är uppenbarligen motsatsen till detta. Detta är inte ett fall av någon som är naiv och rättfram. Detta verkar vara ett fall av någon som är komplicerad och motsägelsefull. Med andra ord: Fortsätt hålla ett öga på vad berättaren i boken påstår.

Kapitel 2: Han skickar bort sin äldste son

Naturligtvis kan man föreställa sig vilken sorts far och uppfostrare en man som Fjodor Pavlovitj skulle vara. Och han levde verkligen upp till dessa förväntningar: han övergav helt sitt barn som han fått med Adelaida Ivanovna. Det var inte av illvilja mot pojken eller på grund av några sårade känslor efter äktenskapet, utan helt enkelt för att han fullständigt glömde bort att barnet existerade.¹³ Medan han tröttade ut alla med sina ständiga klagomål och förvandlade sitt hem till ett syndens näste, tog husets trogne tjänare Grigorij hand om den treåriga Mitja. Om inte Grigorij hade gjort det, hade det kanske inte funnits någon som ens bytt skjorta på barnet. Dessutom verkade det som att även barnets släktingar på moderns sida till en början hade glömt bort honom. Mitjas morfar, Adelaida Ivanovnas far, herr Miusov, var redan död vid den tiden; hans änka, Mitjas mormor, hade flyttat till Moskva och var svårt sjuk; och Adelaida Ivanovnas systrar hade alla gift sig. Därför tillbringade Mitja nästan ett år hos Grigorij och bodde med honom i tjänarstugan. Och även om hans far ibland kom ihåg honom (han kunde trots allt inte helt ha glömt bort barnets existens), skulle Fjodor Pavlovitj ändå ha skickat tillbaka honom till tjänarstugan, eftersom barnet skulle ha stört hans orgier.

Sen hände det att en kusin till den avlidna Adelaida Ivanovna återvände från Paris, Pjotr Aleksandrovitj Miusov, som senare bodde utomlands i många år. Han var då en mycket ung men speciell man bland Miusovs: en upplyst storstadsman, polerad med utländsk elegans, en fullfjädrad europé som senare i livet skulle bli en typisk liberal under 1840- och 1850-talet¹⁴. Under sin karriär hade han kontakt med flera av tidens mest liberala tänkare, både i Ryssland och utomlands. Han kände personligen både Proudhon och Bakunin och berättade gärna om de tre dagarna under februarirevolutionen i Paris 1848¹⁵, och antydde att han själv nästan hade deltagit på barrikaderna. Detta var ett av de ljusaste minnena från hans ungdom.

Han hade en oberoende förmögenhet, med inkomster från ett gods med omkring tusen själar, enligt dåtidens sätt att värdera egendomar. Hans imponerande egendom låg precis utanför vår stad och

---

¹³ Terras: En ovanlig introduktion av ledmotivet 'faderskap', avsedd att uppmärksamma pappans roll tidigt. Miller: Minne och glömska, som är så avgörande teman för romanen som helhet, och får sitt första uttryck i Fjodor Karamazovs ofta tanklösa handlingar.

¹⁴ Terras: På 1860-talet innebar det att vara en liberal från 1840- och 1850-talet att man var hopplöst efter sin tid, vilket betonade en klyfta mellan Miusovs europeiska influenser och den föränderliga sociala kontexten i Ryssland.

¹⁵ Paristrevolten i februari 1848: den tre dagar långa revolutionen som störtade Louis-Philippe och inledde Andra republiken (Deuxième République). Se Histoire de la révolution de 1848 av Alphonse de Lamartine (Bryssel, 1849), en bok som Dostojevskij hade i sitt bibliotek.

gränsade till marken som tillhörde vårt berömda kloster. Så snart den unge Pjotr Miusov hade tagit över sin egendom, inledde han en oändlig rättsprocess mot klostret. Det handlade om fiskerättigheter eller avverkningsrättigheter, de exakta detaljerna är oklara, men han ansåg att han gjorde sin plikt som medborgare och upplyst man genom att stämma "prästerna."

När han hörde om Adelaida Ivanovna, som han naturligtvis mindes väl och en gång hade beundrat, och fick veta att Mitja hade blivit övergiven, engagerade han sig i saken, trots sitt ungdomliga förakt och sin avsky för Fjodor Pavlovitj. Detta var första gången han träffade Fjodor Pavlovitj, och han förklarade direkt att han önskade ta på sig ansvaret för pojkens uppfostran. Han berättade långt senare, att när han pratade med Fjodor Pavlovitj om Mitja, verkade denne till en början inte alls förstå vilket barn det handlade om, och var till och med förvånad över att han hade en liten son någonstans i huset. Detta var mycket talande för hans karaktär. Även om Pjotr Aleksandrovitjs berättelse kan ha varit överdriven, fanns det säkert ett korn av sanning i den. Fjodor Pavlovitj älskade verkligen att plötsligt anta oväntade roller inför andra, ofta utan någon egentlig anledning, även när det var till hans egen nackdel, som i det aktuella fallet. Denna egenskap är dock vanlig hos många människor, även väldigt intelligenta, inte bara hos sådana som Fjodor Pavlovitj.

Pjotr Aleksandrovitj tog sig an uppgiften med stor iver och blev, tillsammans med Fjodor Pavlovitj, utsedd till förmyndare för Mitja eftersom pojken trots allt hade ärvt en liten egendom och ett hus i staden efter sin mor. Mitja flyttade faktiskt in hos Pjotr Aleksandrovitj, men eftersom denne inte hade någon familj och just hade säkrat sina intäkter från sina egendomar, skyndade han sig genast tillbaka till Paris för en längre vistelse. Han överlämnade därför ansvaret för Mitja till en annan släkting i Moskva. Väl etablerad i Paris, glömde också han bort barnet,¹⁶ särskilt efter att februarirevolutionen fångade hans fantasi så starkt att han inte kunde släppa den för resten av sitt liv. Släktingen i Moskva dog, och Mitja hamnade hos en av hennes gifta döttrar. Det verkar som om han senare bytte hem för fjärde gången. Jag ska inte gå in på alla detaljer nu, särskilt eftersom jag senare kommer att behöva berätta mycket mer om Fjodor Pavlovitjs förstfödde son. Just nu nöjer jag mig med att presentera de mest nödvändiga uppgifterna om honom för att kunna påbörja min roman.

För det första var Dmitrij Fjodorovitj den enda av Fjodor Pavlovitjs tre söner som växte upp med övertygelsen att han faktiskt hade en viss förmögenhet och att han vid myndig ålder skulle bli oberoende. Hans ungdom och tidiga vuxenår förflöt planlöst: han fullföljde inte gymnasiet, hamnade sedan på en militärskola, dök därefter upp i Kaukasus, avancerade i graderna, duellerade, blev

---

¹⁶ Ett sorgligt tema i Mityas uppväxt: de vuxna glömmet bort att han finns. Ännu ett exempel på temat att minnas och glömma.

degraderad, avancerade igen, festade mycket och spenderade relativt mycket pengar. Han fick inte en rubel från sin far innan han blev myndig och levde på skulder fram till dess.

Han träffade och lärde känna sin far för första gången när han blev myndig och kom till vår stad för att kräva en redovisning av den egendom han skulle ärva från sin mor. Det verkar som att Dmitrij redan då ogillade sin far. Han stannade bara en kort tid och gav sig av så fort han hade fått ut en summa pengar och fixat en vag överenskommelse om framtida inkomster från egendomen, vars avkastning och värde (intressant nog) han inte lyckades få någon klarhet i från Fjodor Pavlovitj vid det här tillfället.

Fjodor Pavlovitj insåg direkt (vilket är värt att notera) att Mitja hade en överdriven och felaktig bild av sin förmögenhet. Detta passade Fjodor Pavlovitj perfekt, med tanke på hans egna planer. Han drog slutsatsen att den unge mannen var lättsinnig, ohanterlig, passionerad, otålig och utsvävande, och att han skulle lugna ner sig om han bara fick tag på lite pengar. Om så bara för en kort tid, naturligtvis, men han skulle lugna ner sig. Fjodor Pavlovitj började utnyttja situationen genom att skicka honom små summor och tillfälliga utbetalningar. Till slut, fyra år senare, när Mitja tappade tålamodet och återigen dök upp i vår stad för att en gång för alla göra upp räkningen med sin far, visade det sig plötsligt, till hans stora förvåning, att han inte hade något kvar. Det var till och med svårt att beräkna om han överhuvudtaget hade några pengar kvar. Han hade förbrukat hela värdet av egendomen han fått från Fjodor Pavlovitj, och det verkade som om han till och med kunde vara skyldig sin far pengar till följd av vissa affärer han frivilligt hade gett sig in i vid olika tidpunkter. Han hade inte ens rätt att kräva något mer, och så vidare, och så vidare.

Den unge mannen blev bestört, misstänkte oärlighet och bedrägeri, tappade nästan besinningen och var som från vettet. Det var just dessa omständigheter som ledde till den katastrof som kommer att utgöra ämnet för min första inledande roman, eller rättare sagt, dess yttre skeende. Men innan jag går in på denna berättelse måste jag också berätta om Fjodor Pavlovitjs två andra söner, Mitjas bröder, och förklara var de kom ifrån.

Kapitel 3: Det andra äktenskapet och de andra barnen

Kort efter att Fjodor Pavlovitj hade skickat iväg den fyraårige Mitya, gifte han sig för andra gången. Detta andra äktenskap varade i åtta år. Hans andra hustru, Sofia Ivanovna, var en mycket ung kvinna som han tog från en annan provins där han hade rest för att avsluta ett mindre affärsärende tillsammans med en jude som var hans affärspartner. Trots att Fjodor Pavlovitj festade, drack och bråkade, slutade han aldrig att investera sitt kapital och lyckades alltid med sina affärer, även om de nästan alltid genomfördes på ett ohederligt sätt.

Sofia Ivanovna var en av 'de föräldralösa', utan släkt sedan barndomen. Hon var dotter till en obskyr diakon¹⁷ och växte upp i sin välgörarinnas, uppfostrarinnans och plågoandes hus - en förnäm änkegeneralska, änka efter general Vorokhov. Jag känner inte till alla detaljer, men jag har hört att den milda, fredliga och undergivna fosterdottern en gång togs ner från en snara som hon hade hängt upp på en spik i förrådet. Så svårt var det för henne att stå ut med den gamla damens nycker och ständiga tillrättavisningar. Änkegeneralskan var förmodligen inte en ond person, men hon hade blivit tyrannisk av ren sysslolöshet.

Fjodor Pavlovitj friade till Sofia Ivanovna, men när de gjorde efterforskningar om honom blev han bortkörd. Då föreslog han, precis som vid sitt första äktenskap, att den föräldralösa flickan skulle rymma med honom. Det är mycket möjligt att hon aldrig skulle ha gått med på det om hon i tid hade fått veta mer om honom. Men allt detta hände i en annan provins, och vad kunde en sextonårig flicka förstå, annat än att det vore bättre att kasta sig i floden än att stanna hos sin välgörarinna? Så den stackars flickan bytte helt enkelt ut en välgörarinna mot en välgörare.

Fjodor Pavlovitj fick inte en enda kopek den här gången. Änkegeneralskan blev rasande, vägrade ge dem något och uttalade dessutom en förbannelse över dem båda. Men det bekymrade honom inte; han hade inte räknat med att få något. Det var flickans exceptionella skönhet som lockade honom, och framför allt hennes oskyldiga blick, som påverkade honom djupt. Tidigare hade han bara attraherats av den grövre typen av kvinnlig skönhet, men "de där oskyldiga ögonen skar mig i själen som en rakkniv," brukade han säga senare, med ett elakt fniss. En depraverad man som Fjodor Pavlovitj kunde naturligtvis bara attraheras av grov kvinnlig skönhet.

Eftersom han inte hade fått någon hemgift, ansåg Fjodor Pavlovitj att han hade all rätt att behandla sin fru utan någon hänsyn. Han sa att hon var 'skyldig' honom eftersom han 'praktiskt taget hade

---

¹⁷ Terras: Det lägre prästerskapet i Ryssland hade låg social status, vilket placerade Sofya Ivanovna närmare tjänstefolket än sin adliga välgörarinna.

räddat henne från snaran.' Han utnyttjade hennes fenomenala ödmjukhet genom att trampa på de mest grundläggande äktenskapliga normerna, till den grad att han till och med tog in lössläppta kvinnor i huset och höll orgier i hennes närvaro. För att illustrera hur långt han gick kan jag nämna att Grigorij, den dystre, dumme och envisa tjänaren, som hade hatat sin förra matmor Adelaida, nu tog Sofia Ivanovnas parti, försvarade henne och skällde tillbaka på sin herre på ett sätt som var helt otillåtet för en tjänare. En gång bröt han till och med upp en orgie och körde ut gästerna och kvinnorna ur huset.

Efter en tid bröt den stackars flickan ihop, skrämnd ända sedan barndomen, och drabbades av en nervsjukdom som ibland förekommer hos bondkvinnor och kallas 'skrikerkor'.¹⁸ Hennes sjukdom orsakade så våldsamma hysteriska anfäll att hon ibland helt tappade förståndet. Men detta hindrade henne inte från att föda Fjodor Pavlovitj två söner—Ivan under det första året av äktenskapet, och Alexej tre år senare. När hon dog var Alexej bara lite över tre år, men jag vet med säkerhet att han mindes sin mor hela sitt liv, om än som i en dröm så klart.

Efter deras mors död upprepades samma öde för de två små pojkarna som för deras äldre bror Mitja. Deras far verkade omedelbart glömma dem och de blev så totalt försummade att de, likt Mitja före dem, hamnade i Grigorij's stuga. Det var i dessa tjänarkvarter som pojkarna hittades av den excentriska änkegeneralskan Vorokhov, deras mors tidigare välgörarinna. Under hela de åtta åren som äktenskapet varade hade hon kokat av ilska över den förolämpning hon hade fått utstå, men hon hade ständigt hållit sig informerad om Sofia Ivanovna och visste allt om hennes sorgliga tillstånd, hennes sjukdom och den skandalösa situation hon befann sig i. När hon hörde detta sa hon högt till sina inneboende två eller tre gånger: "Det tjänar henne rätt. Gud låter henne betala för sin otacksamhet."

Exakt tre månader efter Sofia Ivanovnas död dök generalskan plötsligt upp i vår stad och gick direkt till Fjodor Pavlovitj's hus. Hon tillbringade inte mer än en halvtimme i staden, men under denna korta tid åstadkom hon en hel del. När hon anlände sent på eftermiddagen kom Fjodor Pavlovitj, som hon inte hade sett på åtta år, ut för att möta henne, lite berusad. Utan att säga ett ord gick hon rakt fram till honom, gav honom två kraftiga, rungande örfilar och drog honom tre gånger i håret. Sedan, fortfarande utan att förklara något, gick hon till stugan där pojkarna befann sig. Hon såg genast att de var smutsiga och bar smutsiga kläder, så hon gav även Grigorij en örfil. Hon meddelade att hon skulle

---

¹⁸ I rysk tradition var en "klikusha" (på svenska "skrikerka") en kvinna som led av okontrollerbara skrik och konvulsioner, ofta tillskrivna demonisk besatthet. Dostojevskij beskriver senare att dessa tillstånd snarare var resultatet av total utmattning på grund av ett hårt liv.

ta med sig pojkarna, svepte in dem i en filt som de var, satte dem i sin vagn och körde iväg till sin egen stad.

Grigorij tog emot örfilen som en trogen slav utan att yttra ett ord, och när han följde den gamla damen till vagnen bugade han sig djupt och sa högtidligt att "Gud kommer att belöna dig för din omtanke om de föräldralösa." "Och ändå är du en idiot!" ropade den gamla generalskan när hon åkte iväg.

Efter att ha funderat över saken insåg Fjodor Pavlovitj att detta var en bra lösning och hade inga invändningar när generalskan senare bad om hans formella samtycke att ta hand om pojkarnas uppfostran. Vad gäller örfilearna, sprang han runt i hela staden och berättade om dem för alla som ville höra.¹⁹

Det dröjde inte länge förrän generalskan själv gick bort, men i sitt testamente hade hon lämnat tusen rubel till var och en av pojkarna "för deras utbildning," med instruktioner om att pengarna skulle användas sparsamt så att de skulle räcka tills de blev myndiga. Hon tillade att denna summa var "mer än tillräcklig för sådana barn," och om någon ansåg att det inte var det, "låt dem öppna sin egen plånbok," och så vidare, och så vidare. Jag läste aldrig testamentet själv, men jag har förstått att det var ungefär så här det stod, excentriskt och mycket märkligt formulerat.

Generalskans huvudarvinge visade sig dock vara en hederlig man, provinsens adelsmarskalk Efim Petrovitj Polenov. Efter att ha korresponderat med Fjodor Pavlovitj och snabbt insett att det var lönlöst att försöka få ut några pengar från honom för uppfostran av hans egna barn (även om Fjodor Pavlovitj aldrig uttryckligen vägrade, så drog han alltid ut på sådana saker och blev ibland överdrivet sentimental), beslöt Polenov att personligen ta hand om de föräldralösa pojkarna och blev särskilt fäst vid den yngre, Aleksej, som länge växte upp i hans hus som en del av familjen. Detta bör läsaren lägga märke till redan från början. Om de unga bröderna Ivan och Aleksej hade någon att tacka för sin uppfostran och utbildning, så var det framför allt Efim Petrovitj, en av de mest generösa och hedervärda människor som fanns.

Han lät generalskans pengar förbli orörda, så att när pojkarna blev myndiga hade beloppet vuxit till två tusen rubel för var och en tack vare räntan. Han uppfostrade dem med sina egna pengar och

---

¹⁹ Terras: Dostojevskij använder ofta slapstick-komedi i sina verk, vilket innebär att scener med fysisk komik och förnedring, såsom örfilear och andra fysiska skämt, är vanliga inslag. Denna form av humor bidrar till ett slags "karnevalstämning" i hans berättelser (se M.M. Bahktin), där vanliga sociala hierarkier och normer kan vändas upp och ner. Patrik: Eller så befinner oss i rätt bisarra situationer som liknar Åsa-Nisses äventyr.

spenderade naturligtvis betydligt mer än tusen rubel på var och en av pojkarna. Jag ska inte gå in på detaljerna om deras barndom och uppväxt just nu, utan nämner bara de viktigaste händelserna.

När det gäller den äldsta, Ivan, kan jag säga att han växte upp till en butter och sluten pojke, även om han inte var skygg. Redan vid tio års ålder verkade han ha förstått att han och hans bror växte upp i ett främmande hem och levde på andras välvilja, och att deras far var en sådan man som man skämdes över att ens tala om, och så vidare, och så vidare. Denna pojke började mycket tidigt, nästan från barndomen (som det åtminstone sades), visa en ovanlig och lysande talang för lärande.

Jag vet inte exakt hur det gick till, men någon gång när Ivan var omkring tretton år lämnade han Jefim Petrovitjs familj och skickades till en gymnasieskola i Moskva. Där bodde han i internat hos en erfaren och berömd lärare, en gammal vän till Jefim Petrovitj. Ivan berättade senare att allt detta hade hänt tack vare Jefim Petrovitjs "brinnande iver för goda gärningar". Jefim Petrovitj hade nämligen blivit övertygad om att en pojke med så lysande talanger borde uppfostras av en lika lysande lärare.

Varken Jefim Petrovitj eller denna framstående lärare var dock vid liv när Ivan, efter avslutade gymnasiestudier, började på universitetet. Och eftersom Polenov på något sätt hade försummat att ordna med de nödvändiga formaliteterna för att ta sig igenom den vanliga ryska byråkratin och göra arven (som nu var värda mer än två tusen rubel vardera) snabbt tillgängliga för pojkarna, kunde Ivan inte få pengarna och tvingades därför försörja sig själv under sina första två år på universitetet.

Hur som helst klarade sig den unge mannen bra och hittade snabbt arbete. Först som privatlärare för tjugo kopek i timmen, sedan genom att springa runt till tidningsredaktioner och sälja korta nyhetsnotiser om gatuhändelser, signerade "Ett ögonvittne".²⁰ Dessa korta artiklar sägs ha varit så intressanta och fascinerande skrivna att de snabbt blev populära, och bara detta visade den unge mannens praktiska och intellektuella överlägsenhet gentemot den stora skaran av ständigt behövande och olyckliga studerande ungdomar av båda könen, som i huvudstäderna från morgon till kväll trampade ner tröskeln hos olika tidningar och tidskrifter, utan att kunna hitta på något bättre än att ständigt upprepa samma förfrågan om översättningar från franska eller om renskrivning. Efter att ha lärt känna redaktionerna behöll Ivan kontakten med dem, och under sina sista år på universitetet började han publicera mycket talangfulla recensioner av böcker inom olika specialområden, så att han till och med blev känd i litterära kretsar. Det var dock först helt nyligen som han lyckades dra till

---

²⁰ Det är passande att Ivan signerade sina artiklar för "Ett ögonvittne", då det speglar hans kyliga och distanserade natur. Han är just nu en betraktare, alltid på avstånd från det som händer omkring honom. Genom att skriva under denna signatur förstärker han sin roll som en skarp iakttagare som ser och analyserar, men förblir oberörd av de känslor och händelser han beskriver.

sig särskild uppmärksamhet i en mycket bredare läsekrets, så att många plötsligt lade märke till honom och kom ihåg honom. Det var en ganska märklig händelse.

Efter att ha avslutat universitetet och medan han förberedde sig för att resa utomlands med sina två tusen rubel, publicerade Ivan Fjodorovitj plötsligt en märklig artikel i en av de stora tidningarna. Artikeln väckte uppmärksamhet även bland icke-specialister, och framför allt eftersom ämnet verkade ligga helt utanför hans område - han hade ju tagit examen i naturvetenskap. Artikeln handlade om den då aktuella frågan om kyrkliga domstolar. Efter att ha granskat några av de åsikter som redan hade framförts i frågan, presenterade han sin egen synpunkt. Det som väckte störst uppmärksamhet var tonen och de oväntade slutsatserna. Många kyrkliga representanter ansåg bestämt att författaren stod på deras sida. Och plötsligt började inte bara sekularister, utan även ateister, att applådera. Till slut drog några skarpsinniga personer slutsatsen att hela artikeln var ett djärvt skämt och en provokation.

Jag nämner detta särskilt eftersom artikeln i rätt tid nådde vårt berömda kloster i utkanten av staden, där man var mycket intresserad av den pågående debatten om kyrkliga domstolar. Artikeln väckte stor förvirring där. Och när man fick veta att författaren var född i vår stad och dessutom son till just denne Fjodor Pavlovitj, väckte det ännu mer intresse. Och just vid denna tidpunkt dök författaren själv, Ivan Fjodorovitj, upp hos oss.

Varför Ivan Fjodorovitj kom till oss just då, minns jag att jag redan då frågade mig själv med en viss oro. Detta ödesdigra besök, som satte igång en rad händelser, förblev länge därefter, nästan alltid, ett mysterium för mig. Det var verkligen märkligt att en så lärd, stolt och till synes försiktig ung man som Ivan skulle söka sig till ett sådant skandalöst hem, till en far som hade ignorerat honom hela hans liv, som varken kände honom eller mindes honom. Fjodor Pavlovitj skulle under inga omständigheter ha gett honom några pengar om han hade bett om det, men trots detta hade han alltid fruktat att hans söner, Ivan och Alexej, en dag skulle komma och be om pengar. Och nu hade denna unge man flyttat in i sin fars hus, bodde där en månad, sedan en till, och de kom överens bättre än vad någon hade kunnat tro. Det var inte bara jag som förvånades över detta, utan också många andra.

Pjotr Aleksandrovitj Miusov, som jag redan har nämnt, en avlägsen släkting till Fjodor Pavlovitj genom hans första hustru, råkade vara tillbaka i trakten vid den tiden, på sitt gods nära staden, efter att ha återvänt från Paris där han nu hade bosatt sig permanent. Jag minns att det var just han som

var mest förbluffad när han lärde känna den unge mannen, som fascinerade honom djupt och med vilken han ofta hade intellektuella diskussioner, inte utan en viss inre smärta.²¹

"Han är stolt," brukade han säga om Ivan. "En sådan man kommer alltid att klara sig, och han har redan nu pengar nog för en resa utomlands. Så varför är han här? Det är uppenbart att han inte har kommit för att få pengar från sin far, för hans far skulle ändå inte ge honom några. Han varken dricker eller lever utsvävande, och ändå verkar den gamle mannen inte kunna vara utan honom. Jag har aldrig sett två män komma så bra överens!"

Det stämde verkligen: den unge mannen hade faktiskt ett märkbart inflytande över den gamle. Ibland började fadern till och med nästan lyda sonen, trots att han var extremt envis och ibland rent av elakt nyckfull. Faktum är att den gamle mannen till och med började uppföra sig mer anständigt vid vissa tillfällen.²²

Det blev senare klart att Ivan Fjodorovitj delvis hade kommit på begäran av och i affärer för sin äldre bror, Dmitrij Fjodorovitj, som han träffade och lärde känna för första gången under detta besök. De två bröderna hade tidigare korresponderat om en viktig fråga som berörde Dmitrij mer än Ivan. Vad denna fråga handlade om, kommer läsaren att få veta i detalj i sinom tid. Men även när jag väl kände till detta, förblev Ivan Fjodorovitj ett mysterium för mig och hans ankomst till oss fortsatte att vara ett mysterium.

Jag vill också tillägga att Ivan Fjodorovitj då framstod som en medlare och försonare mellan sin far och sin äldre bror Dmitrij Fjodorovitj, som vid den tiden var inblandad i en allvarlig konflikt och till och med en rättsprocess mot fadern.

Jag upprepar, denna familj samlades då för första gången i livet, och vissa medlemmar såg varandra för första gången. Endast den yngste sonen, Alexej Fjodorovitj, hade redan bott hos oss i ett år tidigare och hade därmed anlänt före sina bröder. Det är just om denne Alexej som det är svårast för mig att tala i min inledande berättelse innan jag för honom in på scenen i romanen. Men jag måste skriva ett förord även om honom, åtminstone för att förklara en mycket märklig omständighet i förväg: Jag är tvungen att introducera min framtida hjälte för läsarna i den första scenen av romanen

---

²¹ Miller: En förstagångsläsare av Bröderna Karamazov upptäcker att Del I presenterar, ofta komiskt, frågorna, antydda svar och dramatiken för resten av romanen. Tidiga händelser och idéer rimmar med senare delar. Denna sammankoppling blir läsarens guide genom romanens labyrint av händelser och idéer. Det är en roman av rim, där karaktärer, handling och tid ekar och återklingar oväntat genom verket.

²² Terras: Typiska språkliga repetitioner från Dostoyevsky, här med ordet "даже", "faktiskt, till och med", som dyker upp tre gånger i samma mening. Vissa översättare slätar ut repetitioner som dessa för att göra texten mer varierad, men då missar de hur författaren vill jobba med texten.

klädd i en novisdräkt. Ja, han hade då redan bott i vårt kloster i ungefär ett år och verkade förbereda sig på att stanna där för resten av sitt liv.

Kapitel 4: Den tredje sonen - Alyosha

Han var då bara tjugo år gammal (hans bror Ivan var då tjugofyra, och deras äldre bror, Dmitrij, gick på sitt tjugooåttonde år). Först och främst vill jag klargöra att unge Aljosha inte alls var en fanatiker. Enligt min mening var han inte ens en mystiker. Jag vill redan nu säga att han helt enkelt bara var en tidigt utvecklad människovän,²³ och om han valde att gå i kloster var det för att denna väg ensam hade gripit honom vid den tiden och framstod för honom som, så att säga, idealet för hans själ som slets från världens mörka ondska mot kärlekens ljus. Och denna väg valde han för att han där mötte en, enligt hans uppfattning, enastående människa – vår berömde starets Zosima. Han blev djupt fäst vid honom med all den första kärlekens hetta från sitt omätliga hjärta.²⁴

Jag förnekar inte att han redan då var mycket märklig, och detta ända från vaggan. För övrigt har jag redan nämnt att han, efter att ha förlorat sin mor när han bara var fyra år gammal, mindes henne för resten av sitt liv – hennes ansikte, hennes smekningar – ”som om hon stod framför mig, levande,” brukade han säga. Sådana minnen kan bevaras (och detta är känt för alla) även från en ännu tidigare ålder, kanske till och med från tvåårsåldern.²⁵ Men de framstår under resten av ens liv som ljusa punkter i mörkret, som ett avrivet hörn av en enorm målning där allt annat har bleknat och försvunnit, utom just denna lilla del.

Och så var det också för honom: han mindes en sommarkväll, en lugn sådan, ett öppet fönster, de sneda strålarna från den nedgående solen²⁶ (det var just de sneda strålarna han mindes allra tydligast). I ett hörn av rummet fanns en ikon med en brinnande oljelampa framför, och knäböjande framför ikonen, gråtande som i hysteri, med skrik och snyftningar, hållande honom med båda armarna och så hårt omfamnande honom att det gjorde ont, medan hon bad till Guds moder för hans skull. Sedan höll hon honom utsträckt från sin famn mot ikonen, som om hon överlämnade honom under Guds moders beskydd. Plötsligt sprang barnsköterskan in och ryckte honom ur hennes armar i skräck. Vilken syn! Aljosha mindes i det ögonblicket också sin mors ansikte; han sa att det var

---

²³ Harvard påpekar hur vissa översättningar säger att Alyosha är en älskare av mänskligheten, vilket helt enkelt inte rätt kristet sätt att tänka på det. Han älskar varje särskild person som är i hans närhet. Han älskar sin nästa, inte mänskligheten, vilket speglas i denna översättning.

²⁴ Terras: Ordet "hjärta" är ett ledmotiv för Aljosja, vilket betonar hans inre godhet och kärleksfullhet som drar människor till honom trots hans tysta natur och benägenhet för ensamhet.

²⁵ Miller: Dostojevskij lyfter fram den positiva, upprätthållande kraften av ett kärleksfullt minne. Han menar att ett dyrbart minne av kärlek kan ha en unik och oväntad förmåga att ge människor styrka och uthållighet, vilket står i motsats till den mer problematiska syn på barndomsminnen som ofta framhävs inom psykoanalysen.

²⁶ Terras noterar Dostojevskijs förkärlek för bilden av solens sneda strålar, vilket är kopplat till fader Zosimas kärlek till "aftonljuset," och framhäver Aljosjas djupa koppling till minnen av sin mor och en känsla av gudomlig närvaro i hans tidiga upplevelser.

fyllt av extas, men ändå vackert enligt det lilla han kunde minnas. Men han delade sällan detta minne med någon.

I sin barndom och ungdom var Aljosja ganska reserverad, ja, till och med tystlåten. Det berodde dock inte på misstänksamhet, blyghet eller att han var skygg – tvärtom. Hans till synes distanserade beteende berodde på en ständig inre upptagenhet, något djupt personligt som inte berörde andra människor, men som var så viktigt för honom att det fick honom att glömma dem. Men han älskade verkligen människor: hela sitt liv tycktes han ha en grundläggande tillit till dem, och ändå betraktade ingen honom som enkel eller naiv. Det fanns något hos honom (och det följde honom genom hela livet) som tydligt visade att han inte ville vara en domare över andra, att han kände att han inte hade rätt att döma, och att han, vad som än hände, aldrig skulle fördöma någon. Det verkade till och med som om han tillät allt, utan att fälla minsta fördömande, även om han ofta kunde känna en djup sorg. Faktum är att han i detta avseende, redan i sin tidiga ungdom, nådde en punkt där inget kunde chocka eller skrämma honom. När han vid tjugو års ålder, kysk och ren, kom till sin far, rakt in i syndens näste, drog han sig bara tyst tillbaka när det blev outhärdligt att se på, men visade aldrig minsta tecken på förakt eller fördömande.

Hans far, som en gång varit en parasit och därför utvecklat en särskild känslighet för att uppfatta förolämpningar, hälsade först på Aljosja med misstänksamhet och dysterhet ("han säger inte mycket, men han tänker nog på en hel del"). Men inte mer än två veckor senare hade han börjat omfamna och kyssa honom ofta, visserligen med berusade tårar och överdriven sentimentalitet. Det var dock tydligt att den gamle mannen verkligen hade börjat älska sin son, och det djupt och uppriktigt; på ett sätt som han, med tanke på sitt tidigare liv, aldrig hade älskat någon annan.

Och alla älskade denne unge man, var han än gick; så hade det varit redan från hans barndom. När han kom till sin välgörare och fostrare Jefim Petrovitj Polenovs hus, vann han allas hjärtan så mycket att de betraktade honom som en i familjen. Dessutom var han så ung när han kom till dem att det var omöjligt att tänka sig att han agerade utifrån någon beräknande slughet eller försök att vinna deras tillgivenhet. Hans förmåga att väcka kärlek verkade vara en naturlig del av hans väsen, utan konstlade ansträngningar. Det var likadant med honom i skolan, och ändå kunde man tro att han var en sådan pojke som skulle väcka sina kamraters misstänksamhet, ibland till och med hån eller kanske avund. Han kunde ibland försjunka i tankar och dra sig undan från de andra. Redan som barn älskade han att gå in i ett hörn och läsa böcker, men trots det älskade hans kamrater honom så mycket att han blev allas älskling under hela sin tid där. Han var sällan lekfull eller ens glad, men alla som såg honom förstod genast att detta inte berodde på någon slags dysterhet. Tvärtom var han lugn och klar, och han spred en stillsam frid omkring sig. Bland sina kamrater strävade han aldrig efter att stå i centrum,

kanske var det just därför han aldrig var rädd för någon. Pojkarna insåg snart att han inte var stolt över sitt mod och sin oräddhet, utan snarare verkade omedveten om dessa egenskaper.

Han mindes aldrig en oförrätt. Det hände ibland att han en timme efter att ha blivit förolämpad närmade sig den som förolämpat honom med en sådan förtroendefull och klar blick, att det var som om inget hade hänt mellan dem. Det var inte så att han medvetet glömt eller förlåtit förolämpningen, utan snarare att han inte betraktade den som en förolämpning överhuvudtaget, och detta fängslade och vann hans kamraters hjärtan. Det fanns dock en egenskap hos honom som i alla skolans klasser, från de lägsta till de högsta, alltid väckte kamraternas lust att retas med honom – inte av elakhet utan för att de fann det underhållande. Denna egenskap var hans intensiva blyghet och kyskhet. Han kunde inte uthärda att höra vissa ord eller samtal om kvinnor. Dessa "vissa" ord och samtal är tyvärr omöjliga att utrota i skolorna. Pojkar som är rena i hjärta och själ, nästan fortfarande barn, talar ofta om sådana saker, bilder och ämnen som inte ens soldater alltid vågar ta upp. Och mer än så, soldater förstår ofta inte ens hälften av det som redan är välbekant för dessa unga pojkar från vårt intelligenta och högre samhälle. Det finns kanske ingen verkligt moraliskt fördärv eller inre cynism här ännu, men en yttre cynism finns, och den betraktas ofta som något förfinat och imponerande, något djävligt och värt att imitera. När de andra pojkarna märkte att Aljosja Karamazov genast stoppade fingrarna i öronen när de började prata om "sådana saker", samlades de ibland med flit runt honom, tog bort hans händer från öronen med våld och skrek sina verbala orenheter i båda hans öron. Aljosja kämpade emot, kastade sig på golvet och täckte desperat öronen med händerna, allt medan han tyst och utan att säga ett ord uthärdade förolämpningen. Till slut lät de honom dock vara ifred och slutade kalla honom "lilla tjejen"; de såg till och med på honom med en viss ånger för att de plågat honom så. Förresten, även om Aljosja alltid var bland de bästa eleverna i klassen, blev han aldrig den främste.

När Jefim Petrovitj dog, hade Aljosja två år kvar på guvernementets gymnasium. Nästan omedelbart efter makens död reste den otröstliga änkan, tillsammans med hela familjen, som endast bestod av kvinnor, på en lång resa till Italien. Aljosja hamnade hos två damer, avlägsna släktingar till Jefim Petrovitj, som han aldrig tidigare träffat. Han hade ingen aning om hur deras ekonomiska arrangemang såg ut, men det var också typiskt för honom att aldrig bry sig om på vems pengar han levde. I detta avseende var han den raka motsatsen till sin äldre bror Ivan, som under sina första två år vid universitetet hade kämpat för att försörja sig själv och från barndomen bittert känt att han levde på andras välvilja. Men denna underliga egenskap hos Aljosja kunde knappast klandras, eftersom alla som lärde känna honom snart insåg att han var en sådan person som påminde om en

helig dåre.²⁷ Om han plötsligt skulle få en förmögenhet skulle han utan tvekan ge bort den vid första bästa tillfälle, antingen till en god sak eller kanske till och med till en skicklig bedragare som bara bad honom om det. Han verkade helt enkelt inte förstå pengars värde. Detta betyder inte att han bokstavligen var omedveten om deras betydelse, men när han fick fickpengar, som han aldrig själv bad om, visste han antingen inte vad han skulle göra med dem under flera veckor, eller så försvann de genast utan att han ägnade dem någon större uppmärksamhet.

Efter att ha observerat Aljosja under en tid yttrade Pyotr Alexandrovitj Miusov, en man med starka principer om pengar och borgerlig anständighet, följande omdöme om honom: "Aljosja," sade han, "kanske är den enda personen i världen som, om han plötsligt lämnades ensam och utan ett öre i fickan mitt på ett torg i en stad med en miljon invånare, aldrig skulle svälta eller frysa. Man omedelbart skulle ge honom mat och husrum och ta hand om honom, och om ingen gjorde det, skulle han ändå på något sätt hitta det han behövde utan att anstränga sig eller känna sig förnedrad, och utan att det blev en börda för någon annan. Snarare skulle de känna sig hedrade att hjälpa honom."

Aljosja avslutade aldrig gymnasiet. När han fortfarande hade ett år kvar berättade han plötsligt för damerna han bodde hos att han skulle resa för att träffa sin far, då en tanke hade slagit honom. Damerna, som ogärna ville släppa honom, försökte förgäves övertala honom att stanna. Eftersom resan inte kostade särskilt mycket, tänkte han betala för den genom att pantsätta sin klocka, en avskedsgåva från sin välgörares familj inför deras avresa utomlands. Men damerna lät honom inte göra det. De gav honom istället en ansevärd summa pengar och köpte dessutom nya kläder åt honom. Han lämnade dock tillbaka hälften av pengarna och försäkrade dem att han föredrog att resa i tredje klass.

När han anlände till vår stad och hans far frågade vad som hade fört honom hit innan han hade avslutat sina studier, svarade han inte direkt utan verkade, som man säger, mer tankfull än vanligt. Snart blev det tydligt att han letade efter sin mors grav. Han erkände då själv att detta var den egentliga anledningen till hans resa. Men det var knappast hela sanningen. Mest troligt visste han inte själv vad som hade rört sig inom honom, något som oemotståndligt drog honom mot en ny, okänd men redan oundviklig väg.

---

²⁷ Yurodivy (ryska: юродивый, plural: юродивые, yurodivye) är ett unikt fenomen inom rysk-ortodox kristendom och folkkultur. Termen översätts ofta som "helig dåre" eller "dåre för Kristi skull". Yurodivye var individer som avsiktligt antog ett excentriskt, ofta provocerande beteende som ett uttryck för djup fromhet och som en form av asketism. Jämför t.ex. "The fool doth think he is wise, but the wise man knows himself to be a fool" (Shakespeare).

Fjodor Pavlovitj kunde inte säga var hans andra hustru låg begravd, eftersom han aldrig hade besökt graven efter begravningen. Med tiden hade han dessutom helt glömt bort var hon hade blivit jordfäst. Fjodor Pavlovitj hade inte bott i vår stad på länge. Tre eller fyra år efter sin andra hustrus död reste han till södra Ryssland och hamnade till slut i Odessa, där han stannade i flera år. Han umgicks, enligt hans egna ord, först med "många judar, stora som små," och till sist blev han accepterad inte bara av dessa judar, utan även av de mer ansedda i samhället. Det var förmodligen under denna period som han utvecklade en särskild förmåga att både tjäna och hantera pengar. Han återvände till vår stad bara tre år innan Aljosja kom. Hans gamla bekanta fann honom fruktansvärt åldrad, trots att han fortfarande inte var särskilt gammal. Hans beteende hade också förändrats: inte blev han mer ädel, utan snarare mer fräck. Han utvecklade en skamlös lust att förvandla andra till narrar, precis som han själv en gång hade varit. Han älskade att bete sig oanständigt med kvinnor, inte bara som förut, utan nu på ett ännu mer motbjudande sätt. Inom kort blev han en av dem som öppnade flera nya krogar i distriktet. Det var uppenbart att han hade skrapat ihop kanske hundra tusen rubel eller något mindre. Många av stadens och distriktets invånare blev snabbt skyldiga honom pengar, självklart med de bästa säkerheterna som pant. På senare tid hade han dock börjat förlora kontrollen över sig själv. Han hade blivit uppsvälld och förlorade sin tidigare skärpa. Han hoppade från en sak till en annan utan att avsluta något, blev alltmer lättsinnig och berusade sig allt oftare. Om det inte hade varit för den åldrande tjänaren Grigorij, som hade blivit som en slags guvernör för honom, skulle Fjodor Pavlovitj kanske inte ens ha överlevt.

Aljosjas ankomst verkade ha haft en viss moralisk effekt på honom, som om något hade vaknat till liv inom denne förfallne man, något som länge hade legat begravt i hans själ. "Vet du," brukade han ofta säga till Aljosja medan han studerade honom noggrant. "Du är precis som hon, 'skrikerskan',"²⁸ som han brukade kalla sin avlidna hustru, Aljosjas mor.

Det var Grigorij som till slut visade Aljosja var "skrikerskan" låg begravd. Han tog med honom till kyrkogården och visade en avlägsen plats där en enkel men pryddlig gjutjärnsplatta markerade graven. Plattan hade den avlidnas namn, hennes titel, födelse- och dödsår ingraverade, samt en fyraradig av den typ av verser som ofta finns på gravar för vanligt folk. Till Aljosjas förvåning visade det sig att det var Grigorij själv som hade bekostat gravplattan. Han hade rest den över den stackars "skrikerskans"

---

²⁸ Klikusha: Ryska: кликуша, ett historiskt begrepp som användes för att beskriva kvinnor som led av hysteriska anfall, vilka ofta tolkades som besatthet av onda andar eller demonisk påverkan. Fenomenet förknippades med religiös mystik och vidskepelse i Ryssland under 1800-talet, och klikushas sågs ofta som heliga eller förbannade. Deras tillstånd betraktades ibland som en form av kommunikation med det övernaturliga, vilket gav dem en särställning i det ryska samhället. Jag har valt att översätta detta till 'skrikerskor'.

grav för egna pengar, efter att Fjodor Pavlovitj, som han upprepade gånger hade påmint om graven, till sist hade rest till Odessa och glömt bort både gravarna och alla sina minnen.

Aljosja visade inga särskilda känslor vid sin mors grav. Han lyssnade bara på Grigorijs allvarliga och förnuftiga berättelse om gravplattans tillkomst, stod en stund med sänkt huvud och gick sedan därifrån utan ett ord. Sedan dess, kanske under hela det följande året, besökte han aldrig kyrkogården igen. Men detta lilla avsnitt påverkade även Fjodor Pavlovitj på ett märkligt sätt. Plötsligt tog han tusen rubel och förde dem till vårt kloster för att hålla minnesgudstjänster för sin hustru. Men det var inte Aljosjas mor, den andra hustrun, "skrikerkan", utan hans första hustru, Adelaida Ivanovna, hon som brukade slå honom. Senare samma kväll blev han full och skällde på munkarna inför Aljosja. Fjodor Pavlovitj var inte en religiös man; det är möjligt att han aldrig ens hade tänt ett femkopeksljus framför en ikon. Sådana människor drabbas ibland av märkliga, plötsliga känsloutbrott och infall.

Jag har redan nämnt att Fjodor Pavlovitj hade blivit rätt så fet. Hans ansikte speglade nu tydligt den karaktär och essens som präglat hela hans liv. Förutom de tunga, köttiga påsarna under hans små, evigt hånfulla och misstänksamma ögon, hade han ett otal djupa rynkor i sitt lilla, men feta ansikte, och under den spetsiga hakan hängde ett stort, köttigt adamsäpple, långt och pösigt som en pengapung, vilket gav honom ett motbudande sensuellt utseende. Lägg till detta en bred, rovdjurslik mun med puffiga läppar, bakom vilka man skymtade små rester av svartnade, halvruutna tänder. Han stänkte saliv varje gång han talade. För övrigt skämtade han själv ofta om sitt utseende, även om han verkade ganska nöjd med det. Han pekade särskilt på sin näsa, inte särskilt stor men smal och med en tydlig böj: "En äkta romersk näsa," brukade han säga. "Tillsammans med mitt adamsäpple ger det mig utseendet av en romersk patricier från dekadensens tid.²⁹ Han verkade stolt över detta.

Kort efter att han hade blivit visad sin mors grav, berättade Aljosja plötsligt för sin far att han ville gå i kloster och att munkarna var villiga att ta emot honom som novis. Han förklarade att detta var hans innersta önskan och bad om sin fars formella tillåtelse. Den gamle mannen visste redan om det intryck som starets Zosima, som levde i klostrets eremitage, hade gjort på hans "stilla pojke".

"Den där starets är säkert den ärligaste av munkarna," sa Fjodor Pavlovitj efter att ha lyssnat på Aljosjas begäran i eftertänksam tystnad. Han verkade knappast förvånad. "Hm, så det är dit du vill, min stilla pojke!" Han var ganska berusad och brast plötsligt ut i ett långt, halvt berusat leende, fyllt av slughet och berusad list. "Hm... du kanske inte tror det, men jag har faktiskt anat länge att du

---

²⁹ Miller: Som konstnär strävade Dostojevskij efter att, när det var möjligt, återge händelser genom förstapersonsberättelser. Det vill säga, karaktärerna berättar sina egna historier med sina egna ord. Notera att det inte är berättaren som säger detta, utan Fjodor själv.

skulle sluta med något sådant här. Du har alltid längtat efter det. Nåväl, om det är vad du vill, så har jag inga invändningar. Du har ju dina två tusen rubel, så det får bli din hemgift om det behövs, och jag ska aldrig överge dig, min ängel. Jag ska till och med betala det som behövs om de frågar efter det. Och om de inte gör det, varför skulle vi då tränga oss på, eller hur? Du lever ju lika sparsamt som en kanariefågel – två frön i veckan, det är allt du behöver... Hm. Vet du, i ett kloster finns det en liten by i närheten som är bebodd enbart av kvinnor, 'klosterfruar' kallas de där, för alla vet om dem. Jag skulle säga att det finns minst trettio av dessa 'fruar' i byn. Jag var där en gång, och du vet, det var intressant – på sitt sätt, förstås, som omväxling. Men det är lite förstört av all den ryska torftigheten; inga fransyskor ännu, trots att de lätt skulle kunna ha råd med några – det är verkligen ett rikt kloster. Men när de franska flickorna får höra talas om det, kommer de att komma, det är jag säker på."

"Men här, i vårt kloster, finns det inget sådant, inga klosterfruar, trots att det finns tvåhundra munkar. De är ärliga. De håller sina fastor ordentligt. Jag medger det... Hm. Så du vill bli munk? Jag tycker verkligen synd om dig, Aljosja – tror du mig när jag säger att jag har blivit fäst vid dig. Men det finns en fördel med det: du kan be för oss, för oss syndare, för vi har gått alldeles för långt med våra synder. Jag har alltid undrat: finns det någon i världen som kommer att be för mig en dag? Min kära pojke, du skulle inte tro hur dum jag är när det gäller sådant. Fruktansvärt dum. Men trots min dumhet tänker jag ändå på det då och då – fast inte alltid, förstås. Nåväl, ibland tänker jag så här: 'Så snart jag dör kommer djävlarerna att dra ner mig till helvetet med sina krokar.' Men sedan funderar jag: 'Vilka krokar? Vad är de gjorda av? Är de av järn? Var smider de dem? Har de något slags fabrik där nere?' Jag är säker på att munkarna i klostret föreställer sig att helvetet till exempel har ett tak. Men för mig skulle det vara lättare att föreställa mig ett helvete utan tak – det skulle vara mer förfinat, mer upplyst, mer lutherskt. Men vad spelar det för roll om helvetet har ett tak eller inte? Nej, det gör hela skillnaden, för om det inte finns något tak, finns det inga krokar heller, och om det inte finns några krokar, faller hela idén samman. Och det är också svårt att tro, för om de inte ska dra ner mig till helvetet, var finns då rättvisan i världen? Nej, även om de inte fanns, dessa krokar, il faudrait les inventer,³⁰ särskilt för mig, för om du visste, Aljosja, vilken skamlig människa jag är..."

"Men där finns inga krokar," sa Aljosja lugnt och allvarligt, och såg uppmärksamt på sin far.

"Ja, ja, bara skuggor av krokar. Jag vet, jag vet. Det är som den där fransmannen som beskrev helvetet: 'J'ai vu l'ombre d'un cocher, qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'un carrosse.'³¹

---

³⁰ Franska för "man skulle behöva uppfinna dem".

³¹ "J'ai vu l'ombre d'un cocher, qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'un carrosse" är franska och betyder "Jag såg skuggan av en kusk som med skuggan av en borste skrubbade skuggan av en vagn." Sue Miller, Bahktin och många andra lyfter det polyfoniska i boken, de många rösterna. Detta är ett populärt citat från en

Och hur vet du, min käre pojke, att det inte finns några kroker? Du kommer att sjunga en annan visa efter att ha tillbringat en tid med munkarna. Men under tiden, försök att hitta sanningen där, och när du gör det, kom och berätta för mig vad som är vad. Det blir lättare att lämna denna värld om jag vet vad som väntar där. Och det kommer att vara mer anständigt för dig att bo hos munkarna än här med mig, en full gammal man, och alla dessa slampor, även om ingenting skulle kunna smutsa ner dig, rena ängel som du är. Nåja, förhoppningsvis kommer inget att beröra dig där heller, det är därför jag låter dig gå, eftersom jag hoppas på det sistnämnda. Ditt förnuft har inte fan tagit. Du kommer att brinna och slockna, du kommer att tillfriskna och komma tillbaka. Och jag kommer att vänta på dig, för jag vet att du är den enda personen på jorden som inte har fördömt mig – jag känner det. Jag kan inte låta bli att känna det!"

Han började gråta. Han var sentimental. Han var ond och sentimental.

Kapitel 5: Staretserna

Kanske någon av läsarna tänker att min unge man var en sjuklig, extatisk, svagt utvecklad natur, en blek drömmare, en klen och utmärglad liten varelse. Men tvärtom, Aljosja var vid den tiden ståtlig, rödkindad, med ett ljusst uttryck, en nittonåring som sprudlade av hälsa. Han var till och med mycket vacker, välbyggd, medellång, mörkblond, med ett symmetriskt, om än något långsträckt ansikte, och med glänsande mörkgrå ögon som satt brett isär. Han verkade mycket eftertänksam och lugn. Någon kanske invänder att röda kinder inte hindrar vare sig fanatism eller mysticism, men jag menar att Aljosja var mer realist än de flesta. Visst trodde han på mirakel i klostret, men jag tror inte att mirakel någonsin kan förvirra en realist. Det är inte mirakler som får realisten att tro. En sann realist, om han inte är troende, kommer alltid att finna styrkan och förmågan att inte tro, även om ett mirakel uppenbarar sig för honom. Och om ett mirakel skulle visa sig vara ett obestridligt faktum för honom, skulle han hellre tvivla på sina egna sinnen än acceptera det som ett faktum. Och om han ändå skulle acceptera det, skulle han se det som ett naturligt fenomen, bara ett som han tidigare inte känt till. För en realist föds inte tron ur miraklet, utan miraklet föds ur tron.³² Om realisten en gång börjar tro, måste han som realist också acceptera miraklet. Aposteln Tomas sade att han inte skulle tro förrän han såg, men när han såg sade han: "Min Herre och min Gud!" Var det miraklet som fick honom att tro? Troligen inte; han trodde för att han ville tro, och kanske trodde han redan fullt ut, djupt inom sig, även när han sade: "Jag tror inte förrän jag ser."

Vissa skulle kanske hävda att Aljosja var outvecklad eller dum, eftersom han inte ens avslutade skolan. Det är sant att han inte fullföljde sin skolgång, men att påstå att han var dum eller obegåvad skulle vara en stor orättvisa. Jag upprepar vad jag redan har sagt: han valde denna väg endast för att den vid den tiden var den enda som fångade hans själ, och som samtidigt presenterade hela idealet om en själ som slet sig ur världens mörker och strävade mot kärlekens ljus. Dessutom var han en ung man som tillhörde vår tid, en ärlig själ som sökte sanningen, trodde på den, och när han väl hade funnit den, krävde han att få delta i den med hela sin själ, redo att offra allt för den, även sitt liv. Men dessa unga män förstår tyvärr ofta inte att att offra sitt liv ibland är det enklaste av alla offer, mycket lättare än att ägna fem eller sex år av sin glödande ungdom åt hårda studier och förvärv av kunskap som skulle öka deras styrka tiofalt för att tjäna samma sanning och samma ideal. Men att offra dessa få år av studier är nästan omöjligt för dem. Aljosja valde en annan väg än majoriteten, men med samma törst efter handling och offer. När han slogs av övertygelsen om Guds och odödlighetens

---

³² Miller: En avgörande mening i boken. Terras: En nyckelposition. Det motsäger rakt av Storinkvisitorns argument i bok fem, kapitel v. Se Roger L. Cox, "The Grand Inquisitor," i *Between Earth and Heaven* (New York, 1969), s. 202.

existens, sade han naturligt till sig själv: "Jag vill leva för odödligheten och kommer inte att acceptera några kompromisser." På samma sätt, om han kommit fram till att varken odödlighet eller Gud existerade, skulle han ha anslutit sig till ateisterna och socialisterna. Socialismen är inte bara en fråga för arbetarklassen eller det så kallade fjärde ståndet,³³ utan främst en fråga om ateism, en modern inkarnation av ateismen. Det är som Babels torn,³⁴ som byggs utan Gud, inte för att nå himlen från jorden, inte för att nå himlen från jorden, utan för att dra ner himlen till jorden.

När Aljosja väl hade bestämt sig, skulle han ha funnit det märkligt och omöjligt att fortsätta leva som förut. Det står skrivet: 'Ge bort allt och följ mig, om du vill vara fullkomlig.'³⁵ Aljosja sade till sig själv: "Jag kan inte ge två rubel i stället för 'allt', och i stället för 'gå efter mig' bara gå till mässan." I hans barndomsminnen fanns kanske något från vårt kloster, dit hans mor kunde ha tagit honom till mässan. Kanske var det solnedgångens sneda strålar på ikonerna, framför vilken hans besatta mor hade hållit fram honom, som påverkade honom. Han kom till oss djupt eftertänksam, kanske bara för att se: "Är detta allt, eller finns här också bara två rubel?" Och där, i klostret, mötte han då denne starets...

Detta var staretsen Zosima, som jag tidigare nämnt. Men här är det nödvändigt att säga några ord om vad en starets egentligen är i våra kloster. Jag måste medge att jag inte är helt insatt i dessa frågor, men jag ska göra mitt bästa för att ge en övergripande bild. Jag ska försöka beskriva det kortfattat och på ett ytligt sätt. Enligt experter är institutionen med staretser i våra ryska kloster en relativt ny företeelse, som infördes för mindre än hundra år sedan. Däremot har den funnits i över tusen år i den ortodoxa östvärlden, särskilt på Sinai och Athos. Man påstår att staretstraditionen existerade, eller åtminstone måste ha existerat, i det forna Ryssland, men att den glömdes bort på grund av de prövningar landet genomgick - tatarinvasionen,³⁶ oroligheterna och isoleringen från öst efter Konstantinopels fall³⁷ - och att staretserna därmed dog ut. Traditionen återupplivades hos oss i slutet av förra seklet av en av de stora asketerna, Paisij Velitjkovskij, och hans lärjungar. Än idag, nästan hundra år senare, finns staretser bara i ett fåtal kloster och har ibland till och med utsatts för

---

³³ Fjärde ståndet: En term som avser arbetarklassen eller proletariatet, de som står utanför de traditionella tre stånden: adel, prästerskap och borgare. I social och politisk teori representerar det fjärde ståndet den breda massan av arbetare som saknar politisk makt och sociala privilegier.

³⁴ Babels torn: Första Moseboken 11:1-9. Den bibliska berättelsen om mänsklighetens försök att bygga ett torn som når himlen, vilket ledde till att Gud förvirrade deras språk och spred dem över hela jorden.

³⁵ Matteusevangeliet 19:21: Jesus sade till honom: "Vill du vara fullkomlig, gå och sälj allt du äger och ge åt de fattiga. Då får du en skatt i himlen. Kom sedan och följ mig."

³⁶ Det tatariska oket: 1243–1480. Den tatariska eller mongoliska styret i Ryssland lämnade ett outplånligt avtryck på den ryska nationen. *Grattez le Russe—trouvez le tartare: 'Skrapa på en ryss och du kommer att finna en tatar'* (Sketches for The Karamazov Brothers, CW, 15. 203).

³⁷ Konstantinopel, huvudstad i det östromerska riket och dagens Istanbul, Tsargrad på gammalryska, erövrades av turkarna 1453. I den rysk-ortodoxa kyrkans ögon skulle Moskva bli den framtida bastionen för den kristna tron.

förföljelse som något främmande och nytt i Ryssland. Staretstraditionen blomstrade dock särskilt i ett berömt eremitage, Optina Pustyn i Kozelsk.³⁸

När och av vem denna tradition infördes i vårt kloster vet jag inte. Det enda jag vet är att klostret redan hade haft tre staretser, och Zosima var den tredje. Men han var nästan döende på grund av svaghet och sjukdomar, och ingen visste vem som skulle efterträda honom. Detta var ett viktigt problem för vårt kloster, eftersom det inte tidigare hade utmärkt sig på något särskilt sätt. Det fanns inga helgonreliker, inga mirakelverkande ikoner, inga glorifierade historiska händelser kopplade till Rysslands historia, och inga särskilda tjänster som klostret hade utfört för fosterlandet. Klostrets blomstring och ryktbarhet i hela Ryssland berodde enbart på dess staretser. Människor vallfärdade från alla delar av landet, från tusentals mil bort, för att få se och lyssna till staretserna.

Så vad är då en starets? En starets är någon som tar din själ och din vilja i sin egen själ och vilja. När du väljer en starets, avsäger du dig din egen vilja och överlämnar den helt och hållet till honom, i fullständig lydnad och självupppoffring. Den som frivilligt underkastar sig denna svåra prövning, denna skrämmande skola för livet, gör det i hopp om att efter en lång prövning besegra sig själv och uppnå en sådan självbehärskning att han till slut, genom livslång lydnad, kan uppnå fullständig frihet – frihet från sig själv – och därmed undvika ödet för dem som har levt hela livet utan att finna sitt sanna jag.³⁹

Institutionen med staretser är inte en teoretisk uppfinning utan har utvecklats genom årtusenden av praktisk erfarenhet i öst. Lojaliteten till en starets skiljer sig avsevärt från den vanliga "lydnaden" som alltid har funnits i ryska kloster. Här erkänns den eviga bikten av alla som kämpar andligt under staretsen och det oförstörbara bandet mellan den som binder och den som binds.

Det berättas till exempel att en gång, i kristendomens tidigaste dagar, misslyckades en novis med att utföra den uppgift som hans starets hade ålagt honom. Han lämnade sitt kloster i Syrien och begav sig till Egypten. Där, efter många stora andliga bedrifter, blev han slutligen martyr och dog för sin tro. Men när kyrkan skulle begrava honom och redan hedrade honom som ett helgon, hände något märkligt: när diakonen ropade "De som är under undervisning, gå ut!"⁴⁰ lyfte sig kistan med martyrens kropp och kastades ut ur kyrkan – inte bara en gång, utan tre gånger. Till slut insåg man att den helige martyren hade brutit sin lydnad till sin starets och därför, trots sina stora bedrifter,

---

³⁸ Kozelskaya-Optina: Pilgrimer från alla samhällsklasser besökte detta berömda eremitage, bland dem Dostojevskij.

³⁹ Harvard: Dostojevskij kontrasterar två syner på frihet genom Ivan och Aljosja. Ivan representerar ett upplysningsideal där frihet innebär oberoende och frånvaro av yttre begränsningar. Detta leder honom till att försöka leva "rent", utan emotionella band. Aljosja däremot personifierar en kristen frihetsuppfattning, där sann frihet uppnås genom att övervinna inre begränsningar och uppnå självförnekelse.

⁴⁰ Uttrycket «Оглашенные, изыдите!» ("De som är under undervisning, gå ut!") är en del av den ortodoxa liturgin där katekumener, eller de som ännu inte är fullvärdiga medlemmar av kyrkan, uppmanas att lämna gudstjänsten innan nattvarden.

inte kunde få förlåtelse utan sin starets tillåtelse. När den kallade staretsen slutligen gav sin förlåtelse, kunde begravningen äntligen genomföras.

Naturligtvis är detta bara en gammal legend, men här är en mer samtida händelse: En av våra moderna munkar bodde på Athos, men hans starets beordrade honom plötsligt att lämna Athos, som han älskade djupt som en helig fristad, och bege sig först till Jerusalem för att vörda de heliga platserna och sedan vidare till Ryssland, till Sibirien: "Det är där du hör hemma, inte här." Förkrossad och fylld av sorg reste munken till Konstantinopel för att be den ekumeniske patriarken om att bli löst från sin lydnad. Patriarken svarade dock att inte ens han, den ekumeniske patriarken, kunde lösa honom. Det fanns ingen makt på jorden som kunde befria honom från hans lydnad, förutom den starets som hade ålagt honom den.

Således har staretsarna i vissa fall en obegränsad och ofattbar auktoritet. Detta är också anledningen till att institutionen med staretsar till en början möttes med nästan förföljelse i många ryska kloster. Men samtidigt började folket omedelbart att högakta staretsarna. Till exempel sökte både vanliga människor och framstående personer upp staretsarna i vårt kloster för att kasta sig inför dem och bekänna sina tvivel, synder och lidanden samt be om råd och vägledning. Motståndarna till staretsarna anklagade dem för att förminska bikten som sakrament genom ett godtyckligt och lättsinnigt sätt att hantera det. Trots detta är en novis eller lekman som oavbrutet bekänner sin själ för sin starets, något helt annat än den sakramentala bikten. Till slut överlevde dock institutionen med staretsar och sprider sig nu gradvis i de ryska klostren. Men det är också sant att detta tusenåriga, beprövade verktyg för människans moraliska omvandling, från slaveri till frihet och moralisk fulländning, är ett tveeggat svärd. Istället för att leda till ödmjukhet och självbehärskning, kan det i vissa fall föra en person till den mest sataniska stolthet – det vill säga till bojor, inte till frihet.⁴¹

Starets Zosima var omkring sextiofem år gammal och kom från en godsägarfamilj. I sin ungdom hade han varit militär och tjänstgjort som officer i Kaukasus. Utan tvekan var det något särskilt med hans själsliga egenskaper som hade gjort ett djupt intryck på Aljosja. Starets Zosima blev mycket fäst vid honom och lät honom bo i sin cell. Det bör nämnas att när Aljosja bodde i klostret vid den tiden var han ännu inte bunden av några löften, så han kunde komma och gå som han ville, till och med vara borta i flera dagar om han önskade. Om han bar klosterdräkt, gjorde han det frivilligt, för att inte skilja sig från de andra – men självklart tyckte han också om att bära den.

---

⁴¹ Ordspråksboken 16:18: "Högmod går före fall, och högmod går före undergång." Detta visar på hur strävan efter fulländning kan leda till andligt högmod, vilket i slutändan förslavar snarare än befriar en människa.

Det är möjligt att den kraft och den ära som ständigt omgav starens Zosima starkt påverkade Aljosjas unga fantasi. Många sade att Zosima, som under åren hade tagit emot alla som kom till honom för att bekänna sina hjärtans tyngder och söka hans råd och tröst, hade hört så många bekännelser, så många hemligheter och förtvivlade själs förtroenden att han till slut hade utvecklat en sådan skarpsynthet att han, redan vid första anblicken av en främling, kunde gissa vad denne bar på, vad han behövde, och till och med vilket kval som plågade hans samvete. Detta förvånade, förvirrade och ibland skrämde den som kom till honom, innan denne ens hunnit säga ett ord.

Aljosja märkte också att nästan alla som för första gången kom för ett privat samtal med starens gjorde det med rädsla och oro, men att de nästan alltid lämnade honom med ljus och glädje i blicken; till och med de mörkaste ansiktena kom ut förvandlade och strålande av glädje. Aljosja var särskilt imponerad av det faktum att starens inte alls var sträng, utan tvärtom nästan alltid glad och vänlig i sitt bemötande. Munkarna brukade säga att Zosima knöt sin själ starkast till de största syndarna och att ju mer någon hade syndat, desto större var hans kärlek till dem.

Även mot slutet av sitt liv hade Zosima fortfarande några få fiender bland munkarna, de som avundades honom, men deras antal hade minskat och de höll sina åsikter för sig själva, även om några av dem hade viktiga positioner i klostret. En av dem var en av de äldsta munkarna, känd för sina stränga fastor och långa perioder av tystnad.⁴²

Men det råder ingen tvekan om att den stora majoriteten av munkarna stod på starens Zosimas sida, och många av dem älskade honom helhjärtat och uppriktigt. Några var nästan fanatiskt fästa vid honom. Sådana sade rent ut, om än inte helt öppet, att han var ett helgon och att det inte fanns något tvivel om det. När hans död närmade sig, väntade de sig mirakel och att hans bortgång skulle föra ännu större ära till klostret.

Aljosja trodde oreserverat på Zosimas mirakulösa krafter, lika mycket som han trodde på berättelsen om kistan som kastades ut ur kyrkan. Han såg hur många kom till Zosima med sjuka barn eller släktingar och bad honom att lägga sina händer på dem och be för dem. Många återvände snart, ibland redan nästa dag, med tårar i ögonen och kastade sig vid starens fötter, tackande honom för att deras sjuka hade blivit botade. Om detta var verkliga mirakel eller naturliga förbättringar i sjukdomsförloppet, var inget som Aljosja ens ifrågasatte, för han trodde fullt ut på sin lärares andliga kraft, och Zosimas ära kändes som hans egen triumf.

Hans hjärta bultade särskilt hårt och hans själ tycktes lysa när starens Zosima gick ut till klostrets portar för att möta pilgrimerna, enkla människor som hade rest från hela Ryssland för att se honom

---

⁴² Terras: Detta är Fader Terapon, som kommer spela en viktig roll senare.

och få hans välsignelse. De föll ner inför honom, grät, kysste hans fötter och jorden han stod på, ropade och skrek; kvinnor höll upp sina barn och förde fram sjuka och besatta till honom. Staretsen talade med dem, sade en kort bön, välsignade dem och lät dem gå i frid.

Senare blev han dock så svag av sina sjukdomsattacker att han knappt hade styrka att lämna sin cell, och pilgrimerna fick ibland vänta flera dagar på att han skulle visa sig. För Aljosja var det ingen fråga varför alla dessa människor älskade staretsen så mycket, att de föll ner inför honom och grät av rörelse vid blotta åsynen av hans ansikte. Åh, han förstod mycket väl att för en ödmjuk rysk själ, utmattad av sorg och svårigheter och framför allt av ständig orättvisa och synd, både sin egen och världens, fanns det inget starkare behov än att finna en helig plats eller en helig person att falla ner inför och visa sin vördnad: "Även om synd, orättvisa och frestelser omger oss, vet vi att det finns en helig man, en rättfärdig, som känner sanningen, och det betyder att sanningen och rättfärdigheten inte har försvunnit från jorden, och en dag ska de komma till oss också och härska över hela världen, som utlovat."⁴³

Aljosja visste att det var precis så folket kände och till och med resonerade. Han förstod det, men att Zosima var just den helige, väktaren av Guds sanning i folkets ögon – det tvivlade han aldrig på. Han kände det starkt, precis som alla de gråtande männen och de sjuka kvinnorna som sträckte fram sina barn till staretsen. Övertygelsen om att staretsen, efter sin död, skulle bringa stor ära till klostret var kanske starkare i Aljosjas själ än i någon annans. På sistone hade en djup, brinnande inre hänförelse börjat växa allt starkare i hans hjärta. Det störde honom inte det minsta att staretsen trots allt bara var en individ: "Det spelar ingen roll, han är helig, i hans hjärta bär han hemligheten till pånyttfödelsen för alla, den kraft som till slut kommer att upprätta sanningen på jorden, och alla kommer att bli heliga, alla kommer att älska varandra, och det ska varken finnas rika eller fattiga, inga höga eller låga, utan alla kommer att vara som Guds barn och det verkliga Guds rike kommer att inträda." Detta var vad Aljosjas hjärta drömde om.⁴⁴

Det verkar som att Aljosja blev djupt påverkad av sina båda bröders ankomst, eftersom han tidigare inte alls hade känt dem. Han kom närmare sin bror Dmitrij Fjodorovitj, trots att Dmitrij anlände senare än deras gemensamme bror, Ivan Fjodorovitj. Aljosja var oerhört nyfiken på att lära känna Ivan, men trots att Ivan hade bott där i två månader och de hade träffats ganska ofta, hade de fortfarande inte kommit varandra nära. Aljosja var själv tystlåten och verkade vänta på något, kanske

---

⁴³ Terras: En nyckelpassage för Alyosha, både filosofiskt och teologiskt.

⁴⁴ Terras: Det Alyosha drömmer om belyser en av Dostojevskijs centrala visioner för romanen: Potentialen för ett samhälle förenat av tro och kärlek. Denna kommentar är avgörande för att förstå Alyoshas idealism och romanens utforskning av möjligheten till en rättvis och medkännande värld grundad på kristna värderingar.

skämdes han för något. Även om han i början hade lagt märke till Ivans långa och nyfikna blickar, verkade Ivan snart ha slutat tänka på honom. Detta lade Aljosja märke till med en viss förvirring.

Han tillskrev sin brors likgiltighet skillnaden i deras ålder och särskilt i deras bildningsnivå. Men Aljosja övervägde också möjligheten att Ivans brist på nyfikenhet och intresse för honom berodde på något helt okänt för honom själv. Det verkade som om Ivan var upptagen med något viktigt, något inre, och strävade efter ett mål som kanske var mycket svårt, så svårt att han inte hade tid för Aljosja. Och det var kanske därför Ivan betraktade honom med ett frånvarande uttryck. Aljosja funderade också på om det kunde finnas något förakt från Ivans sida, förakt från denne lärde ateist mot honom, den enkla novisen. Han visste med säkerhet att hans bror var ateist. Om det fanns något förakt, kunde Aljosja inte känna sig förolämpad av det, men han väntade ändå, med en sorts oförklarlig och orolig förvirring, på att hans bror skulle vilja komma honom närmare.⁴⁵

Brodern Dmitrij Fjodorovitj talade om Ivan med djup respekt och en särskild känsla. Det var också från Dmitrij som Aljosja fick veta alla detaljer om den viktiga fråga som nyligen hade bundit de två äldre bröderna samman i en märklig och nära relation. Dmitrijs entusiastiska omdömen om Ivan var särskilt slående för Aljosja, med tanke på att Dmitrij, i jämförelse med Ivan, var nästan helt obildad. När de två bröderna ställdes bredvid varandra, verkade de utgöra en sådan skarp kontrast i personlighet och karaktär att det kanske inte ens var möjligt att tänka sig två människor som var mer olika varandra.

Just vid denna tid ägde ett möte, eller snarare en familjesammankomst, rum mellan alla medlemmarna i denna splittrade familj i staretsens cell, ett möte som skulle påverka Aljosja djupt. Anledningen till mötet var dock mer av ett svepskäl. Vid den här tiden hade konflikten om arvet och ekonomiska tvister mellan Dmitrij Fjodorovitj och hans far, Fjodor Pavlovitj, nått en återvändsgränd, och deras relation hade blivit outhärdlig. Fjodor Pavlovitj var, som det verkar, den förste att skämtsamt föreslå att alla Karamazov skulle samlas i starets Zosimas cell; utan att direkt be om hans medling, men i hopp om att hans närvaro skulle ge en viss försonande och respektfull ton till diskussionen. Dmitrij, som aldrig tidigare hade besökt staretsen eller ens sett honom, trodde förstås att Zosima skulle användas för att skrämma honom. Men eftersom han i hemlighet klandrade sig själv för vissa saker han sagt under sina gräl med fadern, accepterade han ändå inbjudan. Det bör

---

⁴⁵ Berkeley: Filosofen Hubert Dreyfus (som höll kursen) använder de tyska begreppen "Reinheit" och "Lauterkeit" för att belysa skillnaden mellan Ivans och Aljosjas syn på renhet. Ivan eftersträvar "Reinheit" (renhet), vilket liknar att tvätta bort smuts - att eliminera kroppslighet och världsliga begär. Detta speglar en mer grekisk filosofisk tradition. Aljosja förkroppsligar "Lauterkeit" (äkthet/uppriktighet), vilket innebär att omvandla även de mörka sidorna av jaget till något positivt, i linje med judisk-kristen tradition. Denna kontrast belyser en central fråga i Dostojevskijs verk: Uppnås sann renhet genom att eliminera det oönskade, eller genom att omfamna och transformera alla aspekter av människan?

nämnas att Dmitrij, till skillnad från Ivan, inte bodde med sin far utan i ett annat hus i andra änden av staden.

Det hände sig att Pjotr Alexandrovitj Miusov, som vid denna tid vistades hos oss, blev särskilt angelägen om att Fjodor Pavlovitjs förslag skulle genomföras. Som liberal från fyrtio- och femtiotalen, fritänkare och ateist, engagerade han sig starkt i saken, kanske av leda eller för att roa sig lite. Han blev plötsligt ivrig att få se klostret och "den helige mannen". Eftersom hans långvariga rättstvist med klostret om landområdets gränser och rättigheter att fälla träd och fiska fortfarande pågick, passade han på att under förevändning av att vilja försonas med abboten försöka nå en uppgörelse. En man som besökte klostret med så goda intentioner skulle naturligtvis tas emot och behandlas med mycket större hänsyn än en vanlig besökare driven av nyfikenhet. Till följd av dessa omständigheter kunde ett visst internt inflytande utövas i klostret på den sjuke staretsen, som på sistone nästan aldrig hade lämnat sin cell och på grund av sjukdom avvisat vanliga besökare. Till slut gick han dock med på att ta emot dem, och dagen fastställdes. "Vem har satt mig att döma mellan dem?"⁴⁶ sa han bara leende till Aljosja.

När Aljosja fick höra om mötet blev han mycket orolig. Han förstod att om någon av de inblandade tog detta på allvar, var det utan tvekan bara Dmitrij; de andra skulle komma av lättsinniga skäl, något som kunde vara kränkande för staretsen. Ivan och Miusov skulle komma av nyfikenhet, kanske av den mest vulgära sorten, och hans far kunde mycket väl planera någon löjlig och teatralisk scen. Åh, trots att Aljosja höll tyst, kände han redan sin far alltför väl. Jag måste upprepa, han var inte alls den enkelspåriga pojke som många trodde. Med tungt hjärta inväntade han den utsedda dagen. Visst, han var djupt angelägen om att på något sätt få slut på familjegrälen, men hans största bekymmer var för staretsen. Han bävade för honom, för hans rykte, och fruktade särskilt de subtila och artiga hånen från Miusov samt Ivans överlägsna, akademiska anspelningar.

Han övervägde till och med att varna staretsen om dessa besökare, men bestämde sig för att hålla tyst. Dagen innan mötet skickade han bara ett meddelande till sin bror Dmitrij via en bekant, där han skrev att han älskade honom mycket och hoppades att han skulle hålla sitt löfte. Dmitrij blev fundersam, för han kunde inte minnas något sådant löfte, men svarade med ett brev där han lovade att göra sitt bästa för att "inte tappa humöret om det inträffar någon uselhet". Även om han hyste stor respekt för staretsen och sin bror Ivan, var han övertygad om att detta antingen var en fälla eller en ovärdig komedi. "Men ändå," avslutade Dmitrij sitt brev, "skulle jag hellre bita av mig tungan än

---

⁴⁶ "Vem har satt mig till domare eller skiftesman över er?" – Lukas 12:14. Ett citat från Bibeln där Jesus vägrar att agera som skiljedomare i en arvsfråga och som den lärde Zosima plockar upp.

att visa brist på respekt för den helige mannen som du respekterar så mycket." Aljosja kände sig inte särskilt uppmuntrad av detta svar.